

Jeugdhulp bij kindermishandeling en seksueel geweld: doen we de juiste dingen?

Onderzoek naar de mogelijkheden van datacollectie over hulp bij kindermishandeling en seksueel geweld.

Samenvatting en aanbevelingen

Sophie Hospers - Jaap van der Kamp - Quirien van der Zijden

Mei 2020

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over zinvol monitoren van hulp bij kindermishandeling en seksueel geweld. Welke mogelijkheden zijn er om beter zicht te krijgen op de jeugdhulp die geboden wordt in geval van mishandeling van of seksueel geweld bij kinderen?

Aanleiding voor dit onderzoek is de aanbeveling in 2018 van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen om kindermishandeling als aanleiding voor jeugdhulp op te nemen in de Beleidsinformatie Jeugd. Onderzoek, als onderdeel van de Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen, heeft uitgewezen dat bijna de helft van de kinderen die te maken hebben gehad met seksueel geweld uit huis worden geplaatst. Een aanzienlijk deel van hen (11%) belandt in de gesloten jeugdhulp. Dat roept de vraag op of de juiste groepen de juiste vormen van hulp krijgen.

Als eerste is onderzocht welk begrippenkader in theorie en praktijk wordt gehanteerd, als het gaat om kindermishandeling. Vervolgens is gekeken welke indelingen mogelijk en gangbaar zijn in het bieden van hulp aan mishandelde of misbruikte kinderen. Met behulp van de aldus opgedane inzichten is vervolgens gewogen in hoeverre de Beleidsinformatie een geschikt vehikel is om dit te monitoren. Daarnaast zijn andere mogelijke invalshoeken verkend. Dit alles heeft geleid tot een afwegingskader (zie Hoofdstuk 5), waarin de meest beloftevolle data onder elkaar zijn gezet en worden gewogen op de volgende criteria:

- Bestaande meting
- Technisch mogelijk
- Praktisch haalbaar
- Leidt het tot zinvolle beleidsinformatie
- Koppeling met andere bestanden mogelijk voor onderzoek en beleid
- Op welk aspect wordt informatie gegenereerd.

Het resultaat is een score.

Voor dit onderzoek is relevante literatuur verzameld en geanalyseerd, de systematiek van de Beleidsinformatie jeugd is onderzocht op geschiktheid en ten derde zijn er uitgebreide, semigestructureerde interviews gehouden met deskundigen uit de praktijk van hulpverlening, beleid en datacollectie (in totaal 27 respondenten). Citaten uit deze interviews zijn ter illustratie in de tekst opgenomen.

Het welzijn van de kinderen vormde telkens ons ijkpunt: welke vorm van monitoring kan daadwerkelijk bijdragen aan het doel slachtoffers beter passende hulp te bieden?

Het onderzoek heeft geleid tot de volgende inzichten en conclusies:

1. Hulpverlening bij kindermishandeling moet maatwerk zijn

Juiste hulp bij (de gevolgen van) kindermishandeling gaat in de praktijk altijd over inschatting en timing. Het juiste doen betekent *in de situatie* een keuze moeten maken, afhankelijk van de mogelijkheden en omstandigheden, op basis van een weging van alle variabelen, kennis van de werkzame elementen, en gesprekstechnische vaardigheden. Dat vraagt om praktische wijsheid van de professional. Die moet je versterken door blijvende training en deskundigheidsbevordering.

a. Kindermishandeling is een kwestie van 'grijstonen'

In de literatuur, in de praktijk en in wetenschappelijk onderzoek wordt de definitie van kindermishandeling uit de Jeugdwet onderschreven. Er bestaat in de sector geen eenduidig begrippenkader voor de verschillende vormen van kindermishandeling en seksueel geweld (niet naar aard en niet naar ernst). Dat is het gevolg van het gegeven dat de problematiek vanuit verschillende invalshoeken benaderd kan (en moet) worden.

Kindermishandeling is een kwestie van 'grijstonen'. Zowel wat betreft een onderscheid 'is het wel of niet aan de hand', als wat betreft de verdere onderverdeling zijn er geen harde scheidslijnen.

Tegelijk is de nuance voor het doen van de juiste dingen essentieel.

b. Hulp bij kindermishandeling kan – en moet - je op verschillende manieren indelen

Er bestaan verschillende ordeningen die zinvol kunnen zijn bij het inzetten van hulp:

- 1) Beleidsinformatie: vormen van jeugdhulp
- 2) Erkende interventies
- 3) Fasen in hulpverlening
- 4) Jeugdhulp ingedeeld naar de aard van de klachten
- 5) Jeugdhulp bij gezinsprofielen
- 6) Jeugdhulp bij seksueel geweld

Hierbij moet in ogenschouw worden genomen dat de genoemde indelingen van hulpaanbod niet exclusief zijn voorbehouden aan deze groep. Het hulpaanbod moet bovendien meestal meer dan alleen jeugdhulp zijn. Hulp bij kindermishandeling is als gevolg van de complexiteit van het fenomeen, in combinatie met soms strijdige belangen, altijd maatwerk.

c. Alle hulp bij kindermishandeling en seksueel geweld kent werkzame elementen

Voor goede hulp bij kindermishandeling is een cocktail van onderstaande elementen nodig:

1. Veiligheid voor het hele gezin voorop stellen (en het tot stand brengen van veiligheid is een kwestie van lange adem).
2. Een gelaagd en gefaseerd hulpaanbod bestaande uit bescherming, praktische hulp, ondersteuning van de opvoedingssituatie, aanpakken van in standhoudende risicofactoren en behandeling van de problematiek van alle leden van het gezin. Dat wil zeggen:
 - Contact maken en erbij blijven (goede samenwerking hulpverlener en gezin).
 - Zorgvuldige analyse vanuit een brede blik ('diagnostiek').
 - Werken vanuit een netwerk, multidisciplinair (waaronder ook consultatie).
 - Informatie delen.

- De trits: acute veiligheid, risicofactoren en herstel (door behandeling, door netwerk en liefst door beide); Interventies gaan om begeleiding en behandeling voor ouders (waartoe ook interventies van buiten de jeugdhulp behoren, denk aan verslavingszorg, schuldhulpverlening of GGZ); voor kind en voor het systeem.
- Voorlichting en psycho-educatie zowel aan kinderen als aan ouders.
- Vasthoudendheid op het onderwerp van mishandeling en misbruik in relatie tot betrokkenen (ernaar blijven vragen, het niet van de radar laten verdwijnen, *watchfull waiting*). Soms is niks doen ook een teken van goed hulpverlenerschap.
- Welke stappen dat concreet betekent is altijd situationeel bepaald, dat wil zeggen afhankelijk van context en timing. Dat vraagt om kunnen omgaan met de ‘rommelige tussentijd’.

d. Aparte aandacht voor seksueel geweld is belangrijk voor en in de praktijk

Seksueel geweld of seksueel misbruik omvat meer en minder dan kindermishandeling. Meer omdat het niet alleen om geweld vanuit afhankelijkheidsrelaties gaat, maar ook om ‘peer to peer’ seksueel geweld. Het omvat minder, omdat kindermishandeling naast seksueel geweld, ook fysiek en emotioneel geweld en verwaarlozing betreft. Seksueel geweld gaat vaak samen met andere vormen van kindermishandeling. Vanwege de specifieke thema’s (misbruik van macht, afweer, ontkenning en verdringing, atypische signalen, taboes op het onderwerp) verdient het de voorkeur aparte aandacht te geven aan seksueel misbruik en seksueel geweld en dat niet onder de algemene noemer van kindermishandeling te laten verdwijnen. Dit geldt in het bijzonder voor structureel seksueel misbruik binnen het eigen netwerk.

Hulp bij seksueel geweld en misbruik vraagt om specifieke kennis en kunde van professionals, met name wat betreft het signaleren en bespreekbaar maken.

2. Monitoren van hulp bij kindermishandeling moet recht doen aan de complexiteit

Er is niet één item aan te wijzen dat als indicator zinvol (genoeg) is om het onderwerp ‘juiste hulp bij juiste groepen’ beleidsmatig, landelijk te volgen. Daarvoor is het onderwerp te groot en te complex. Het antwoord op de vraag of we de juiste dingen doen, hangt altijd af van de gekozen invalshoek. Er zijn meerdere relevante variabelen die bepalen wat op welk moment de juiste hulp vormt.

a. Alleen registraties die voor het primair proces zèlf van belang zijn, leveren – opgeteld – betrouwbare informatie op

In het dossier wordt door hulpverleners zo precies mogelijk opgeschreven wat er gebeurt en waarom. Apart registreren (aanvinken) op genoemde items als vorm, ernst, frequentie, fasering etc. levert alleen betrouwbare informatie als dat voor het primaire proces betekenisvol is. Afdwingen van een dergelijke landelijke aanvullende registratie is alleen dan zinvol als de kosten en inspanning die dat met zich mee brengt opweegt tegen de opbrengsten. Voor de gesproken hulpverleners en gemeenten is dat niet op voorhand helder dat dat het geval is.

b. Het aanvullend opnemen van kindermishandeling en seksueel geweld als aanleiding voor jeugdhulp in de Beleidsinformatie is onwenselijk

Het is technisch mogelijk, praktisch moeilijk uitvoerbaar, qua privacy waarschijnlijk niet proportioneel en levert inhoudelijk weinig extra zinvolle informatie op.

c. Monitoren op hoofdlijnen in combinatie met diepte onderzoek op maat levert zinvolle informatie

Zoals de hulpverlening bij seksueel misbruik maatwerk is, zo is het verzamelen van zinvolle data op dit thema dat ook. Alle genoemde indelingen en categorieën zijn van belang. Recht doen aan het fenomeen kindermishandeling, huiselijk geweld en seksueel geweld betekent recht doen aan de complexiteit van het fenomeen. Dat laat zich niet versimpelen.

In die zin is de systematiek van de Beleidsinformatie Jeugd (volgen op hoofdlijnen gekoppeld aan nader onderzoek) een logische keuze; waarbij we accepteren dat dat geen harde feiten geeft en in zekere zin een geconstrueerde werkelijkheid betreft (omdat het dus geen recht doet aan de noodzakelijke nuance). Voor het volgen van trends is dat niet noodzakelijk bezwaarlijk.

Aanvullend kan dan een methode van diepte onderzoek en van steekproefsgewijs meten worden toegepast met de precisie van wetenschappelijk onderzoek.

Deze combinatie van globaal monitoren met steekproeven en diepte-onderzoek zal de meest zinvolle Beleidsinformatie opleveren. Af en toe meten via een steekproef heeft vergelijkbare informatiewaarde als structureel meten. Diepte-onderzoek geeft écht inhoudelijke inzichten die in breder verband ook bruikbaar zijn.

d. Er zijn drie items die in combinatie geschikt zijn voor het monitoren op hoofdlijnen

- 1) Informatie over Jeugdbeschermingsmaatregelen uit de Beleidsinformatie Jeugd: verwijsgedrag van Gecertificeerde Instellingen (welke vorm van jeugdhulp wordt ingezet?) plus herhaald beroep en reden beëindiging van de Jeugdbeschermingsmaatregel.
- 2) Meldingen Veilig Thuis (VT). Na de wetwijziging is een combinatie van de gegevens van VT met de Beleidsinformatie Jeugd mogelijk. Dan is volgen van ingezette jeugdhulp in relatie tot meldingen bij Veilig Thuis op hoofdlijnen mogelijk.
- 3) Aantal aanmeldingen van jeugdigen bij het Centrum Seksueel Geweld.

Deze cijfers afgezet tegen prevalentie onderzoek geeft een (eerste) beeld van het bereik van de hulpverlening plus de inzet van (vormen van) hulp.

3. Lopende initiatieven

Er zijn veel positieve ontwikkelingen op het gebied van kindermishandeling en seksueel geweld die voor een deel een antwoord geven op de vraagstelling van dit onderzoek. De belangrijkste zijn:

- **Impactmonitor.** Het landelijk programma Geweld Hoort Nergens Thuis en de hernieuwde meldcode brengen eenheid van focus en taal en helpen om versnippering tegen te gaan. Er wordt in dat kader een impactmonitor ontwikkeld met als doel te meten of de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling een wezenlijk verschil maakt in de levens van mensen die het raakt.
- **Onderzoek.** Er wordt door Verweij-Jonker grootschalig onderzoek gedaan naar gezinnen die te maken hebben met kindermishandeling. De bedoeling is dat dit onderzoek tweejaarlijks wordt opgevolgd. Er loopt een grootschalig onderzoeksprogramma bij ZonMw naar de effectiviteit van interventies en instrumenten gericht op het voorkómen, signaleren, stoppen en behandelen van kindermishandeling.
- **CSG.** Het Centrum Voor Seksueel Geweld is operationeel in 16 regio's verspreid over het hele land. Het Centrum genereert aandacht voor en biedt kennis op het onderwerp seksueel geweld en wordt steeds beter gevonden door gemeenten en hulpverleners.
- **Leren in en uit de praktijk.** De Associatie Jeugd is een datalab begonnen over vragen van zorgaanbieders over het thema kindermishandeling. Verbeteren vanuit de eigen praktijk heeft de meeste kans van slagen omdat het aansluit bij de eigen vragen en doelstellingen van deelnemers.

Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande inzichten en het gepresenteerde afwegingskader doen we aanbevelingen voor vervolg:

1) *Combineer globaal monitoren met diepteonderzoek, ook apart voor seksueel geweld en misbruik, en sluit daarbij aan bij genoemde lopende initiatieven*

Creëer voor het monitoren van hulp bij kindermishandeling en seksueel geweld, naast het hanteren van globale monitoring, een systematiek van diepteonderzoek en steekproefsgewijs monitoren, waarbij een aantal organisaties en gemeenten per jaar gevraagd wordt om mee te werken aan (dossier)onderzoek. Dat levert een bijdrage aan een beter inzicht én zorgt voor (telkens) hernieuwde aandacht en bewustwording op de problematiek van kindermishandeling en van seksueel geweld.

Meer concreet:

- a) Aan programma GHNT: Richt het monitoren van kindermishandeling via de Impactmonitor in volgens de systematiek van het monitoren op hoofdlijnen in combinatie met diepte onderzoek op maat. Neem minstens de voorgestelde set van data in de impactmonitor op. Spreek daarnaast af dat het onderwerp seksueel geweld apart wordt opgenomen in de diepte-onderzoeken.
- b) Aan GHNT en VWS: Onderzoekers steunen het voorstel met betrekking tot een tweejaarlijks ritme van cohort-onderzoek naar hulp bij kindermishandeling. Zorg ervoor dat onderzoek naar seksueel geweld daarin een plaats krijgt. Vraag daarbij bovendien speciaal aandacht voor de groep kinderen die structureel in het eigen netwerk seksueel worden misbruikt.
- c) Aan ZonMw: Neem in het onderzoeksprogramma naar effectiviteit van hulp bij kindermishandeling een apart onderdeel over seksueel geweld en misbruik op, of richt een apart onderzoeksprogramma op dit thema in.
- d) Aan NR en CSG: Blijf altijd apart aandacht vragen voor seksueel geweld en misbruik. Seksueel geweld of seksueel misbruik omvat meer en minder dan kindermishandeling. Vanwege de specifieke thema's (misbruik van macht, afweer, ontkenning en verdringing, atypische signalen, taboe's op het onderwerp) verdient het de voorkeur seksueel geweld niet onder de algemene noemer van kindermishandeling te laten verdwijnen. Trek hierin samen op.
- e) Aan gemeenten: Denk na hoe je een systematiek van monitoren op hoofdlijnen, samen met diepte-onderzoek in je eigen gemeente werkbaar kan maken.
- f) Aan VWS en gemeenten: maak afspraken met zorgverzekeraars over de beschikbaarheid van passend hulpverleningsaanbod voor de volwassenen die te maken hebben (gehad) met kindermishandeling en seksueel geweld, als slachtoffer, als dader, of als beide. Kindermishandeling kan levenslange gevolgen hebben. Dat vraagt ook om duurzaam hulpaanbod.

2) *Bevorder kennis en kunde, ook apart voor seksueel geweld en misbruik*

Om *daadwerkelijk* de kinderen die te maken hebben (gehad) met kindermishandeling en seksueel geweld beter te helpen dan we al doen, hebben we een aantal meer algemene aanbevelingen:

- a) Zorg voor blijvende aandacht voor kindermishandeling en in het bijzonder voor seksueel geweld en misbruik. Naar de aard van de problematiek heeft het de neiging 'onder de radar' te verdwijnen. Dit kan bijvoorbeeld via de meldcode, inspectie onderzoek, of het kwaliteitskader van organisaties. Dat kan ook via media in algemenere campagnes. De taal en toon moet aansluiten bij wat de problematiek vraagt: dat het voor alle betrokkenen moeilijk is om werkelijk

onder ogen te zien wat er aan de hand is. Dat geldt zowel in individuele casuïstiek, als voor (landelijk) beleid. Voor het onderwerp seksueel geweld zien we daarin een belangrijk taak voor de NR.

- b) Zorg voor doorgaande training en deskundigheidsbevordering van professionals (in het gehele sociale domein inclusief huisarts, GGD en onderwijs). Signaleren van seksueel geweld is moeilijk omdat het atypisch gedrag betreft, er is handelingsverlegenheid in het signaleren en bespreekbaar maken, omdat het ook voor de hulpverlener een belastend onderwerp betreft. Laat professionals zich – passend bij functie en positie - scholen en trainen op het gebied van signaleren en bespreekbaar maken van kindermishandeling, seksueel geweld en seksuele ontwikkeling in het algemeen. Dat is een taak voor professionals, hun organisaties, gemeenten, beroepsgroepen en opleidingen. Laat gemeenten daarover speciaal afspraken maken met de betrokken partners.
- c) Binnen het grote cluster van huiselijk geweld, kindermishandeling en seksueel geweld is er een groep die binnen het eigen netwerk structureel seksueel misbruikt wordt. Dat is de groep die zich het moeilijkst laat zien, en het moeilijkst gesignaleerd wordt. Die kinderen bereiken we lang niet allemaal, en dat zullen we misschien wel nooit kunnen. Dat is een pijnlijke waarheid. Hoe makkelijker het praten over verwaarlozing, geweld en seks in het algemeen is, hoe makkelijker het ook voor hen zal zijn om zich te laten zien. Dat vraagt meer op het gebied van maatschappelijke bewustwording en acceptatie, dan om inzet in de hulpverlening. We kunnen niet iedereen helpen die dat nodig heeft. We kunnen wel aandacht hebben en vragen stellen. Dat is een opdracht voor iedereen. Dat kan overal en altijd. Daarom een laatste aanbeveling aan iedereen: *blijf je afvragen wie in jouw omgeving het slachtoffer zou kunnen zijn van kindermishandeling of seksueel geweld. Vraag ernaar en blijf dat doen. Aandacht helpt. Zorg voor goede ondersteuning en intervisie voor jezelf. Het is en blijft een pijnlijk en belastend onderwerp voor ons allemaal.*

Partners in Jeugdbeleid, sophie@partnersinjeugdbeleid.nl, 0623591235

